

811.163.41'373.47

811.112.2'373.47

316.776:004.738.5

<https://doi.org/10.18485/sj.2023.28.1.8>**КАТАЛИН Ђ. ОЗЕР***Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 18.10.2022.

Прихваћен: 13.12.2022.

ГОРДАНА М. РИСТИЋУниверзитет у Новом Саду
Филозофски факултет

ПРАВДА ЗА СЕСИЛА – О ОБЛИЦИМА ВЕРБАЛНЕ АГРЕСИЈЕ НА ИНТЕРНЕТУ

У раду се на корпусу ексцерпираном са друштвене мреже Фејсбук пореде облици вербалне агресије у корисничким коментарима на српском и немачком језику које су корисници Фејсбука остављали као реакцију на објаве у вези са незаконитим одстрелом лава Сесила из јужноафричког националног парка Хванге. У центар истраживања се, поред лексичко-семантичких карактеристика коментара, посебно ставља реализација тзв. агресивних говорних чинова који се убрајају примарно у тип експресива: неусмерена псовка, усмерена псовка, клетва, претња, агресивна/брутална наредба, те експресивни коментар (тематизација емоција говорника и ситуације). Водећи рачуна на овај начин и о прагматичким аспектима вербално-агресивне употребе језика, ауторке долазе до закључка да се вербална агресија у српским и немачким коментарима испољава на сличан начин како у сфери употребе вербално-агресивних чинова, тако и на лексичко-семантичком микро односно макро нивоу, што подразумева употребу лексике из истих или сличних семантичких поља (нпр. у контексту усмерене псовке/грдње), али и утилизацију сличних или истих информација ради формирања вербално-агресивног исказа у вези са догађајем који се коментарише.

Кључне речи: вербална агресија, агресивни говорни чинови, комуникација на интернету/Фејсбуку.

* katalin.ozer@ff.uns.ac.rs

1. УВОД

Крајем јула 2015. године ширу „онлајн јавност” потресла је вест о страдању најпознатијег лава на свету – „доброг” лава Сесила (енг. *Cecil*) из јужноафричког националног парка Хванге. Сесила је убио зубар из Сједињених Држава (платио је 45.000 евра), а за идентитет пасионираног ловца на екзотичне и ретке животиње јавност је сазнала захваљујући медијима, пре свега оним таблоидног карактера, који су у овом догађају очито препознали изванредну прилику да привуку већи број читалаца детаљно описујући начин страдања животиње. Жељени ефекат није изостао: испод електронске верзије вести у вези са смрћу Сесила огласили су се бројни читаоци остављајући коментаре, а међу реакцијама су се неретко могли уочити и такви које једнозначно можемо окарактерисати као облике језички испољене агресије. Мучко убиство животиње није оставило равнодушним ни читаоце одговарајуће вести на српском, односно немачком језику, што нас је подстакло да се у овом раду позабавимо коментарима српских читалаца и упоредимо их са коментарима на немачком језику испод вести које тематизују исти догађај на Фејсбук-страницама два слична таблоида (са српског, односно немачког говорног подручја) – српског *Блиц* и немачког *Bild*-а – при чему се у фокус истраживања смештају различити облици вербалне агресије у посматраним језицима.¹

1.1 Вербална агресија и типологија вербално-агресивних исказа

Вербална агресија припада оним феноменима које припадници неке говорне заједнице мање-више релативно прецизно препознају у одговарајућем контексту, али чија дефиниција задаје потешкоће, јер је реч о крајње комплексној појави² и подразумева употребу „речи и увреда ради наношења психичке штете” (Динић 2014: 13). Не остварује се нужно лингвистичким, већ и паралингвистичким средствима – дакле, не нужно тиме *шта* се неке говори, већ (и) *како* се говори (уп. Кеђеш Секереш 2008: 61). Требало би имати на уму и разне облике ироничних исказа, перфидна исмевања оног другог и сл. Једна од важних особина вербалне агресије је њена функционална амбивалентност која се огледа у томе да исти израз у зависности од контекста може бити употребљен у функцији вербалне агресије са циљем постизања разарајућих, негативних ефеката код адресата или са циљем да се исказе

¹ Неки прелиминарни резултати изложени су на 8. међународном скупу Језици и културе у времену и простору одржаном 17.11.2018. године на Филозофском факултету у Новом Саду.

² Информативан преглед историјата истраживања људске агресије, те и језички испољене агресије у интернационалном контексту даје Бонаки (2017: 6–9, 14–22).

припадност некој људској заједници и/или исказивања или јачања осећања повезаности и солидарности са саговорником.³

Када је реч о квалитативним истраживањима – као што је и ово наше, поставља се питање које и какве јединице могу ући у састав корпуса: Како неко „са стране”, ко није ни говорник, ни саговорник, па ни присутно лице у неком говорном догађају може идентификовати језичко понашање које се одређује као вербално-агресивно? Свакако је употреба пејоративне, грубе, опсцене и вулгарне (како неки пишу *псовачке*) лексике добар, али ипак недо-вољно поуздан оријентир, јер се мора имати у виду да се нпр. опсцена лексика може употребити са различитим функцијама које у одређеним контекстима немају негативан предзнак.⁴ Стога смо се одлучили за приступ који уз лексичко-семантички критериј води рачуна о прагматичком (и) у (том) смислу што се фокусира на одређене типове говорних чинова, које ћемо у складу са разматрањима Хаврилив (Холод 2002⁵, Хаврилив 2009, 2017 и 2018) назвати *агресивним говорним чиновима* (према нем. *aggressive Sprechakte*). Овакав приступ омогућава релативно поуздану анализу, међутим, због специфичности нашег корпуса, чак се ни њиме не отклањају све потешкоће при идентификацији типова вербалне агресије. Извесну слободу, али не и олакшавајућу околност, гарантује проучаваоцима феномена вербалне агресије дефиниција према којој се неки исказ може сматрати агресивним, уколико га тако доживљава бар један од учесника вербалне интеракције – говорник, саговорник или неко треће лице (Капра/Пасторели 1989, цит. према Топчевска 2018: 35). Хаврилив (2018: 27) агресивне говорне чинове убраја у тип експресива⁶ који се примарно употребљавају као реакција (нем. *Abreagieren*) на негативне емоције и/или са намером да се саговорник увреди, скрећући пажњу и на то да се они могу уврстити и у друге класе: директиве, асертиве, комисије итд.⁷ С обзиром на то да је код вербално-агресивних исказа емоционална компонента дистинктивна карактеристика, њихово одређивање као експресивних говорних чинова сматра

³ Уп. почетак дијалога двојице младића на улици уз руковање и очигледну срдачност: *Где си, стоко једна, не јављаш се, а? – Где си, дебели... шта да се ради, нос'о, кућа...* (пример забележиле ауторке).

⁴ В. нпр. попис могућих функција опсцене лексике (и псовки) које даје Вицановић (2017: 187–188). У вези с овим требало би додати да Перић (2018: 80) суштинску разлику између немачких и јужнословенских псовки (према нем. *Schimpfwörter, Maledikta*) види у далеко већем степену десемантизованости ових потоњих, што им омогућава изразиту полифункционалност, при чему функција испољавања вербалне агресије није примарна.

⁵ Девојачко презиме ауторке.

⁶ Уп. дефиницију псовке код Савић/Митро (1998: 31) у којој се одређује као говорни чин експресива.

⁷ Нпр. претње се према Серловој класификацији оцењују као комисије, док се нпр. изрази типа *Иди дођавола!* могу уврстити у класу директива (уп. Хаврилив 2017: 28). Детаљније у вези са проблематиком класификације агресивних говорних чинова као експресива в. код Ермен (1993: 36–41).

оправданим (Хаврилић 2017: 28). Прихватајући оваква полазишта, под агресивним говорним чиновима подразумевамо пре свега: неумерено псовање/ (монолошку) псовку (према нем. *Schimpfen, Fluch*), усмерено псовање/псовку/ (агресивну) грдњу (према нем. *Beschimpfung, Schimpfen*), клетву (према нем. *Verwünschung, Fluch*), претњу (према нем. *Drohung*), бруталну/агресивну наредбу (према нем. *brutale/aggressive Aufforderung*) и експресивни коментар (према нем. *Emotions- und Situationsthematisierungen*).⁸

Неумерено псовање може, али не мора да одликује присуство опсцене лексике, иако је често то најочљивије обележје овог типа (нпр. *Срање! / Scheiße!* али и *Исуце! / Jesus!!*) (Холод 2002: 1–3) и одговара *псовкама* код Мразовић/Вукадиновић (2009: 723). Атрибутом *неумерена* сугерише се да је реч о исказу којем сврха употребе није конфронтација са саговорником, већ има функцију артикулације емотивног стања емитента поруке, ослобађања емотивног набоја, при чему саговорник није узрок емотивног стања говорника.⁹ **Усмерено псовање** подразумева усмереност ка неком одређеном лицу (адресату или неком трећем, присутном или неприсутном лицу) које јесте узрок негативних емоција говорника и одговара типу *грдња* код Мразовић/Вукадиновић (2009: 701). Овакви искази такође могу, али не морају нужно садржати опсцену лексику, али употреба погрдних израза јесте један од типичних индикатора да је реч о овој класи. За **клетве** је карактеристична усмереност ка саговорнику или неком трећем, неприсутном лицу којем се жели зло или нека врста непријатности, тј. може се схватити као негативна жеља, односно супротност благослову. Учесници у клетвеном „сценарију” јесу говорник (онај који проклиње), адресат клетве (који се може, али не мора поклапати са саговорником), али и нека виша сила, односно иреално треће лице које треба да осигура успешност клетве, тј. да омогући то што треба да задеси лице којем је клетва упућена (Холод 2002: 5, Алановић 2013: 408). Стога, према Ермен (1993: 46), клетве садрже и директивни моменат!¹⁰ Када **прети**, адресант вербализује да ће извршити неку радњу која је штетна или неповољна за адресата.¹¹ **Брутална/агресивна наредба** остварује се помоћу императивних реченица. Оне такође могу, али не морају садржати опсцену лексику (уп. нпр.: *Завежи!* и *Одјеби!*). У односу на наведене, категорија **експресивних коментара** нешто је другачије природе. Они не представљају директан напад на адресата, већ је намера говорника да упозори адресата да је прешао одређене границе тако што говорник тематизује своје емоције или ситуацију. Када је реч о вербали-

⁸ Листу агресивних говорних чинова саставили смо према Холод (2002), затим Хаврилић (2009 и 2017).

⁹ У литератури се у контексту оваквих исказа помиње и *аутоилокутивна комуникативна функција* (уп. Поповић 2005: 989–990)

¹⁰ Детаљније о различитим функционалним и формалним обележјима клетви на српском в. код Петровић (1997) и Алановић (2013), те Холод (2002: 4–5) у вези са немачким.

¹¹ Различите критеријуме за опис претњи даје Холод (2002: 5–9).

зовању емоција, евентуално употребљена пејоративна или опсцена лексика не односи се на адресата, већ на психичко стање говорника и заправо се могу схватити као прикривене, индиректне претње или упозорења, а циљ им је да се избегне ескалација конфликта (нпр. *Полудећу!* или *Пониздећу!* / *Ich flipper aus!*) (уп. Хаврилив 2017: 31–32).

2. ОБЛИЦИ ВЕРБАЛНЕ АГРЕСИЈЕ НА ФЕЈСБУКУ

С обзиром на то да је извор примера друштвена мрежа Фејсбук, важно је питање ко је адресант и ко је адресат. Иако се можда чини да друштвене мреже, на којима се неко конкретно језичко понашање може повезати са неким профилем који неретко садржи и личне податке датог корисника, представљају праву ризницу за социалингвистичка истраживања, то ипак није случај, јер нам искуство показује да корисници често моделирају своје профиле на начин који ће их приказати у за њих прихватљивом светлу, а поред тога регистровани су и бројни случајеви тзв. лажних профила. Стога у нашем раду нећемо податке тумачити у односу на социјалне параметре као што су пол/род, старост или образовање, већ ћемо пошљаоце коментара одредити као говорнике српског или немачког језика, при чему ћемо под тиме подразумевати да ови језици могу, а не морају представљати први језик адресаната.¹² Будући да је реч о коментарима, тј. реакцијама који се пишу испод одређених објава, поруке могу бити упућене директно особи или особама на коју се објава или чланак односе, у овом случају ловцу Палмеру који је на незаконит начин убио Сесила и тиме прекршио одређену људску и ловачку етику и морал, али могу бити – и често, како ћемо показати и јесу – формално упућене другим корисницима који читају исту објаву и коментаре који јој припадају. У том случају су поруке на индиректан начин усмерене на особу која је изазвала бурну реакцију читалаца.

2.1 Корпус

За потребе овог рада анализирано је 150 коментара на српском, те исто толико на немачком језику. Нису сви коментари садржали неки тип вербалне агресије које смо одредили у претходном одељку, али су такви били заступљени у мањем броју. Одредили смо се за по две објаве, тј. вести на Фејсбук-страници српског *Блиц* и његовог немачког пандана *Bild-a*,¹³ док је српски корпус

¹² То се нарочито односи на немачки корпус где се примећује већи број коментара са одређеним правописним или граматичким грешкама.

¹³ Оба листа налазила су се 2015. године у власништву Аксел Шпрингер групе (Axel Springer Media AG).

допуњен и реакцијама на вест у вези са утврђеним идентитетом ловца на страници друштва за заштиту животиња *Слобода за животиње*.¹⁴

У корпус су, дакле, уврштени коментари са Фејсбук-странице *Блица* испод објаве са одговарајућим линком који отвара чланак од 26. јула 2015. године под насловом *ЛАВ ДОБРОГ СРЦА Тужан крај звезде националног парка*, а уз који је додат коментар редакције (или администратора Фејсбук-странице листа) *Био је најнежнија звер саване, а убијен је на монструозан начин!*, те од 29. јула у вези са чланком *ОТКРИВЕН УБИЦА Он је убио „доброг лава” из Зимбабвеа* који је послат („постован”) уз коментар *Он је тренутно најомраженији човек на интернету!* Линк који води ка чланку садржавао је и фотографију која је илустровала вест. Испод прве објаве корисници Фејсбука оставили су 55 коментара, а испод друге 67.

Са Фејсбук-странице немачког таблоида *Bild* одабрали смо објаву од 28. јула 2015. године која је повезница за чланак под насловом *FÜR 45.000 EURO: US-Tourist tötet einen der berühmtesten Löwen Afrikas* 'За 45.000 евра: туриста из Сједињених Држава убио је једног од најпознатијих лавова Африке',¹⁵ а пратио га је редакцијски коментар *Geköpft und gehäutet wurde Cecil gefunden. Den abgetrennten Kopf und die Haut des einst stolzen Tieres hatten die Jäger mitgenommen – traurige Trophäen einer grausamen Tat* 'Сесил је пронађен одрубљене главе и одеран. Одсечену главу и кожу некада поносне животиње понели су ловци – тужне трофеје окуртног чина'. Друга објаву представљала је линк до вести од 29. јула исте године *Wer ist der Killer, der den berühmtesten Löwen Afrikas kaltblütig tötete?* 'Ко је убица који је хладнокрвно убио најпознатијег лава Африке?' пропраћен коментаром *Er schießt auf alles, was ihm vor die Flinte kommt. Zahlt Unsummen, um seine Lust am Töten von Tieren zu befriedigen.* 'Пуца на све што му се нађе на нишану. Плаћа баснословне суме да би задовољио своју жељу за убијањем животиња'. За разлику од објаве на страници *Блица*, објаву на страници *Bild*-а анимирала је знатно већи број читалаца – тако се испод прве објаве нашао 1.631 коментар, а испод друге 599 коментара. Ова несразмера се делимично може довести у везу и са чињеницом да су коментатори објаве на немачком језику учесталије полемисали једни с другима, дакле, нису сви коментари директно повезани са Сесиловим убиством, али оно јесте било повод за полемике које су се повеле. Ове дискусије, иако су садржавале вербално-агресивне исказе, нисмо уврстили у корпус, већ смо – како за потребе немачког, тако и за потребе српског корпуса – бележили само коментаре који су се директно односили на објаву или садржај чланка до којег је водила објаву-повезница.

¹⁴ У међувремену се објаву (линк са одговарајућом весту) и коментари пратилаца странице уклоњени, али су коментари сачувани у word-документу у октобру 2018. године.

¹⁵ Иза сваког примера на немачком језику, који је дат у курзиву, ауторке наводе свој превод на српски обележен полунаводницима.

2.2 Вербално-агресивни коментари на немачком и српском језику: анализа и поређење резултата истраживања

Неки тип вербалне агресије идентификовали смо отприлике у половини материјала на српском језику, док су у немачком корпусу такви (изрази и) искази били присутни у нешто више од две трећине коментара. Анализом је утврђено да се вербална агресија у посматраним језицима артикулише на врло сличан начин.

У оба корпуса бројни су примери за **усмерено псовање/грдњу**, с тим да је овај тип у случају српских коментара био најзаступљенији. С обзиром на природу корпуса, најчесталије се овакви изрази јављају као тзв. индиректна вербална агресија – када адресат вербално-агресивног чина није присутан, тј. када је реч о монолошкој вербалној агресији (као нпр. када говорник грди, псује у себи) или је вербално-агресивни исказ изговорен у присуству треће особе (уп. Хаврилић 2017: 28–29) што је примењиво и у случају нашег корпуса нпр.: *Злотвор... (...) / (...) Кретен. / Умоболан скот! (...)* или *Er ist eine Schaufel voller Dreck dieses Stück Sch...* 'Он је врећа гована [дословно: лопата смећа] говно једно [дословно: комад говна]' / *So ein Penner: (...)* 'Која протува.' / *Früher oder später wird auch dieses Dreckschwein seine Strafe bekommen ☹️☹️* 'Пре или касније ће ова [прљава] свиња бити кажњена'. С обзиром на то да коментари на друштвеним мрежама не представљају комуникацију лицем у лице, природно је да ће се искази који би у непосредном разговору имали функцију усмерене псовке, односно грдње, јављати (и) као искази који се односе на треће лице. Пошиљаоци порука свесни су чињенице да је мала вероватноћа да ће Валтер Палмер и други који су имали учешћа у убиству лава прочитати поруке на Фејсбуку – а посебно на српским или немачким страницама. Из овог разлога у корпусу се усмерена псовка/грдња може појавити у модалитету директне и индиректне вербалне агресије, али врло често и као сублимиран говорни чин уклопљен у неки други.

На оба језика јављају се генерализовани искази упућени целом људском роду или ловцима. У српским коментарима људи се квалификују као зло, *најгора врста на земаљској кугли, највеће животиње, звери, коров, канцер у поодмаклој фази* и сл. Уопштени искази упућени ловцима су нпр.: *Ловци су кукавице. (...) / Скотови га убили / (...) Лако је бити смрад с пушком у руци, (...)*. Међу вербално-агресивним коментарима упућеним ловцима наилазимо и на понеки пример директне вербалне агресије: (...) *пичке једне... и ви сте људи... (...)... свим ловцима јебем све по списку / Ловци, ни*кице... (...) идите у рат.... (...) eee моје ни*кице ☺️*. Међу немачке примере који се односе на човечанство уопште убрајамо нпр.: *Die Menschen sind und bleiben die abartigsten Geschöpfe der Welt... (...) 'Људи јесу и остају највећи изроди на свету...'* / *Die schlimmste Kreatur ist doch der Mensch! (...) 'Најгора креатура ипак је човек!'*

(...) *Widerliches Pack!* 'Одвратни олош!'. Примери за погрдне називе и негативне оцене који се односе на ловце: *Das sind mal wieder Kreaturen, anders kann ich diese Arschlöcher nicht nennen*, (...) 'Па то су креатуре/изроди, другачије ове шупке не могу назвати' / (...) *Ihr seid für mich Mörder der aller schlimmsten (sic!) Sorte*. (...) 'Ви сте за мене убице најгоре врсте.' / *Was er ist?!? Eine kleine Pussy is (sic!) er!!! Armselige Menschen was se (sic!) sind* 'Шта је он? Пичкица је он!!! Бедници су то' / (...) *Wieso vergreift ihr widerlichen dreckschweine (sic!) euch immer an wehrlosen Tieren, mit Waffen?* (...) 'Како увек ви наоружане одвратне мрцине нападаате немоћне животиње?' / (...) *die Vollpfostenprofis die glauben sie können einfach so* (...) 'Затим су ту и генијалци/дебили који мисле да могу како им се прохте (...)'


Директно обраћање ловцу Палмеру је реткост у материјалу. Изузетак чине: (...) *оца ти јебем крволочног...* / (...) *аветињо.. 🤡 једно [=говно једно]* и (...) *du wurst* '(...) дебилу један [дословно: кобасицо, виршло једна]' / *Dreckiger Abschaum von Mensch (sic!) 🤡🤡🤡🤡 du sollst* (...) *du Dreck...* 'Шљамау [прљави] од човека (...) треба да (...), ђубре једно'.

Иако заступљена релативно малим бројем примера, посебну групу усмерених псовки представљају оне које се базирају на националној или етничкој припадности особа за које се претпостављало да су починиоци незаконитог одстрела животиње (туристи, ловци), а потом и идентификованог појединца (Палмера): *види се амерички монструм* / *Још један празноглави и љигави Амер!* / *Енглеско говно* / *ко би други него говно америчко*. и *Ein USAler das sind die schlimmsten überhaupt* (...) 'Американци – они су најгори уопште / (...) *Dreck Ami Schwein*. (...), *die größten Arschlöcher*. '(...) прљави америчка свиња. (...) највећи су шупци.'

Како српски, тако и немачки изрази са функцијом усмерене псовке могу бити разврстани у неколико лексичко-семантичких група. Као језгро исказа јавља се: негативна оцена умних способности (*морон, идиот, кретен* и *Vollpfostenprofis* 'генијалци/дебили', *dummer [und böser] Mensch* 'тупави [и зли] људи'), затим морална девијантност и аберација у односу на то што се у друштву сматра нормалним и пожељним људским карактеристикама уопште (*кукавица, тичка/ничкица* и *кукавичлук* пре свега у виду атрибута *feige/r/s* + именица, *Pussy* 'пичкица'¹⁶, затим *монструм, аветиња, доктор убица, говно ћелаво* и *Mörder* 'убица', *Kreatur* 'креатура, створ, изрод', *Bestie* 'бештија, звер', *Penner* 'бедник, протува, одрпанац', *Schande* 'брука, срамота', *krank und pervers* 'болестан и перверзан', *Unwürdiger* 'неко ко је недостојан нечег/некога', *Hurensohn* 'курвин син', *widerliches Pack* 'одвратан олош, багра',

¹⁶ Ова опсцена лексема је позајмљеница из енглеског језика. У немачком језику псовачка лексика опсценог карактера, међутим, доминантно припада сфери скатолошког (уп. Хаврилић 2018: 7, Перић 2018).

[*dummer und*] *böser Mensch* '[тупави и] зли људи', *gestörte Menschen* 'поремећени људи, умоболници', *Totalschaden haben* 'бити лудак [дословно: имати тоталну штету]', изједначавање са стоком и животињама (*стока, говедо, коњ*, те у немачком са или без погрдног атрибута или пејоративних префиксоида:¹⁷ *feige/miese Sau* 'кукавичка/бедна свиња', *feige Ratte* 'кукавички пацов', [*so ein*] *Hund* '[које] псето', [*so ein*] *Schwein, Drecksau, Dreckschwein* '[која/каква прљавва] свиња'), али и сфера скатолошког и прљавог (*говно, смрад*, те у немачком са пејоративним префиксоидом *Mist-* као што је *Miststück, Mistkerl* 'ђубре', *eine Schaufel voller Dreck* 'врећа гована [дословно: лопата смећа]', *dieses Stück Scheiße* 'говно [дословно: комад говна]', *Arschlöcher* 'шупци', *Abschaum* 'шљам', *Müll* 'ђубре'). **Монолошка, неусмерена псовка** заступљена је само једним немачким примером: *Die sollen ihm die Flinte abnehmen. Verdammt noch mal.* 'Треба му одузети пушку. [отприлике:] Доврага више.'

Следећу категорију агресивних исказа карактерише блискост са чином претње, али с обзиром на то да овде није реч о комуникацији лицем у лице, нису структурирани на очекиван начин. Овај тип је најфреквентији у немачком корпусу: (...) *Macht mit ihm das selbe (sic!).* 'Урадите му исто.' / *Den Spieß mal umdrehen und für 45cent (sic!) diese herzlosen Menschen umbringen lassen!!!!* (...) 'Хајде да заменимо улоге и да дамо да се за 45 центи ови окрутни људи побију!!!! (...)' / (...) *Japanischer Wahlfänger (sic!) gehören mit Besatzung versenkt, Wilderer ohne Urteil erschossen und an die Wildtiere verfüttert.* '(...) јапанске китоловце треба заједно са посадом потопити, криволовце без пресуде упуцати и нахранити њима дивље животиње.' / *Die sollten zum Abschuss frei gegeben werden, (...)* 'Треба дозволити да их одстреле, (...)' / *Der Kerl gehört gelöscht (...)* 'Типа треба уклонити/обрисати [са лица земље] (...)' / *Man sollte ihn im Käfig mit dem Löwen setzen & dann soll er sich seine „Trophäe“ holen.* (...) 'Требало би га ставити у кавез са лавом и онда [би] мора[о] да освоји свој „трофеј“. (...)' / *Es dürfte kein Patient mehr in diese Praxis gehen und diesem Unwürdigen auch nur noch einen Cent zahlen.* (...) 'Ниједан пацијент не би смео више да иде у његову ординацију и овом недостојном човеку и цента платити. (...)' / *DER gehört geköpft und gehäutet, aber ehrlich!*  'Овом треба одрубити главу и треба га одерати, али стварно!' / *Köpft und häutet den Kerl und steckt ihm die Dollars in den Rachen!* (...) 'Одрубите главу и одерите типа и набијте му доларе у уста [дословно: грло, ждрело] (...)' / *Lasst uns seine Familie ausrotten.* 'Хајде да му истребимо фамилију.' / (...) *dem Zahnarzt sollte man die Zähne ziehen auf ganz besondere Art* '(...) зубару би требало на посебан начин повадити зубе' итд. Има примера и у српском: (...) *У кавез с лавовима овог „хероја“.* / *Ајмо га јебат!* / *Нахранити младунчад са њим!* / (...) *е ... сад теби треба повадити СВЕ зубе – НАЖИВО 40h ... пооооооолааако (...)* / *Поставит ловце без ичег и*

¹⁷ Такви експресивни (пејоративни) префиксоиди су нпр. *Dreck[s]-* 'прљавштина [изворно: измет]', *Mist-* 'балега, смеће' или *Scheiß-* 'срање, говно' (уп. Хаврилив 2018: 31–32)

да их стотине дивљих животиња гађа и лови (...). Пошиљаоци поруке дају неку врсту (**агресивног**) **предлога**, описују шта би требало учинити Палмеру или на који начин би требало починиоце казнити.¹⁸ Агресивни предлози се могу оценити и као хушкање (нем. *Hetzen*), које и Кинер (1983: 49–53) сматра вербалном агресијом. У оба језика могу се реализовати императивом,¹⁹ а у немачким коментарима посебно учестало се јављају разноврсне, еквивалентне конструкције (*jemand gehört* + партицип перфекта, често употреба модалних глагола у индикативу али и у конјунктиву, глагол *lassen*, али има примера и за употребу инфинитива). Уместо императива се и у српским примерима могу јавити функционално еквивалентне конструкције (елипсе, конструкција са *[x/ajde[mo]* инфинитив, те модални глагол + инфинитив).²⁰ Директно упућена претња јавља се само једном: *Wartet nur wenn das jüngste Gericht mit Tieren als Richter kommt und die Menschen die Angeklagten sind.* 'Само чекајте судњи дан кад ће животиње бити судије а људи оптужени.'

У српском корпусу јављају се још у малом броју и **клетве** са својим препознатљивим шемама, те њима и формално сродни искази које можемо посматрати као **агресивне (негативне) жеље**: *Црко да Бог да. (...) / Дабог да (sic!) ти се угасио корен породице / (...) нек му паре изађу на нос / Дабогда им долазио сваку ноћ у сан и јурио да их поједе! (...) / НЕК посао изгуби / Ма нек цркну болесници од људи јебо им пас матер! / Смрт ловцима и трофејима!* Није увек лако одредити да ли је посреди клетва, агресивна жеља или агресивни предлог, хушкање (уп.: *Треба га убити!* и *Дабогда га убили!* и *Смрт ловцу!*), јер се у свим овим типовима суштински прижељкује, призива неко зло адресату.

Иако у литератури наилазимо на податак да се клетве ретко употребљавају у немачком језику (уп. Хаврилив 2018: 38),²¹ ипак чак и површним прегледом материјала може се установити да има више примера који се по семантичком критеријуму, али и формално, могу уврстити у овај подтип вербалне агре-

¹⁸ Да су искази наведени структура блиски претњама и да их *de facto* перципирамо као претње, може се утврдити на основу свакодневног искуства. Узмимо, као пример, исказ *Треба вас обесити за пример!* У оваквим ситуацијама ћемо највероватније одговорити питањем: *Да ли ви то мени претите?*

¹⁹ Овакве исказе не називамо наредбама упркос императиву, јер пошиљалац поруке нема ауторитет да заиста нешто нареди.

²⁰ Једну мању, али посебну групу чине они искази који описују шта би коментатор учинио особи или особама против које су усмерене: *За казну сервирао би (sic!) га лавовима за ручак или WÜRDE GERNE AUCH MAL EINEN VON DEN JENIGEN JAGEN DIE DIESE TIERE JAGEN 🐾🐾🐾🐾🐾🐾* 'Радо бих ловио неког од ових који лове ове животиње'. Овакви искази јављају се у форми потенцијала у српском, односно кондиционалне реченице на немачком.

²¹ У литератури на којој се темељи наше истраживање користи се термин *Verwünschung* који би се на српски заправо могао превести као *негативна жеља/антижеља*, па би онда из угла говорника српског језика *клетве* биле подтип оваквих исказа са својим препознатљивим формалним карактеристикама.

сије. Клетве и агресивне жеље се јављају са структурама које наводи и Холод (2002: 4–5), али знатно чешће као конструкција у којем коментатор изражава наду да ће се Палмеру и/или другим одговорним лицима десити нешто лоше користећи глагол *hoffen* 'надати се' или пак модалну партикулу *hoffentlich* '[описно:] надајмо се, уз наду да...' упућене директно или индиректно: (...) *Elendes miststück verrecken sollst du...!!!!* '(...) Бедно ђубре [,] црк'о дабогда [дословно: треба да цркнеш]...!!!!' (...) *Hoffentlich faulen denjenigen die Eier ab!!!* 'Надам се/Надајмо се да ће им отпасти [дословно: иструнути и отпасти] јаја!!!' (...) *wünsche diesem Müll von Mensch einen schrecklichen und langsamen Tod.* 'желим смећу од човека страшну и спору смрт.'/ *Hoffentlich werdet Ihr gefangen, gefoltert und dann dem Tod überlassen.* (...) 'Надам се/Надајмо се да ћете бити ухваћени, мучени и онда препуштени смрти. (...)'/ (...) *ich hoffe dieser Jäger verreckt bald* '(...) надам се да ће овај ловац ускоро црћи' / (...) *hoffentlich schmorst du in der Hölle* '(...) Надам се/Надајмо се да ћеш горети [дословно: да ћеш се пржити] у паклу' / *Der nächste Blitzschlag sollte solche Menschen treffen. hasse alle von der Sorte.* (...) 'Нека гром погоди овакве људе/ Погодио гром овакве људе дабогда [дословно: следећи удар грома треба да погоди овакве људе], мрзим све од ове сорте. (...)'/ *Ich hoffe ein Wildtier zerreißt ihn bei lebendigem Leib den feigen Hur..s..n.* (sic!) 'Надам се да ће га нека дивља животиња живог растргнути [,] курвиног сина кукавичког'. Може се констатовати да у оба језика и у случају негативних, агресивних жеља и клетви, те агресивних предлога (индиректних претњи) до изражаја долази старозаветни принцип: *Око за око, зуб за зуб!*

У српском корпусу идентификован је и тип **агресивна/брутална наредба**, додуше, само у два случаја у директном облику: *Цркни стоко* и *маааааарши...* Први пример није лако прецизно класификовати. Формално се уклапа у ову класу, међутим, по значењу је ближи клетви, односно агресивној жељи јер заправо није реч о нечему што адресат може извршити својом вољом (иако, наравно, може извршити самоубиство: уп. *Цркни!* и *Убиј се!*). Примери за агресивне, бруталне наредбе у немачком нису идентификовани.

Издвојили смо и **експресивни коментар**, односно тематизацију емоција говорника или ситуације која изазива негативне емоције. Хаврилић (пре свега у Холод 2002, те у Хаврилић 2009) не говори о оваквим исказима као о посебним врстама агресивних говорних чинова, али их у новије време посебно издваја, те их убраја међу најчесталије облике вербалне агресије (уп. Хаврилић 2017: 30–31). У нашем корпусу у врло малом броју се јављају искази који се по облику и значењу могу уврстити у ову групу, али им је функција у извесном смислу модификована. Будући да није реч о непосредној комуникацији у којој овакви изрази упозоравају саговорника да ће уследити агресија (вербална или пак физичка), тј. сигнализирају саговорнику да је прешао границу, коментари

као што су *Храброооооо, фуј...*²² или *Мрзим те* имају према нашем мишљењу чисто катарзичну функцију. Ситуација се тематизује и у коментарима типа *Ужас* или *А шта рећи?*, где до изражаја долази више резигнација коментатора, а мање испољавање непријатељског става. Експресивни коментари у немачком корпусу јављају се најчешће у два облика: или се ситуација описује као нешто што изазива муку и повраћање или се исказује мржња према људима уопште или починиоцима. Такви су нпр.: *Zum Kotzen!!!!* 😡 (...) 'Да се исповраш!!!!' или (...) *Ich hasse euch von der Tiefe meines Herzens* (...) 'Мрзим вас из дна душе [дословно: срца] (...)'.²³

У истраживању вербалне агресије познат је феномен **уланчавања истих или различитих типова агресивних чинова** (уп. Холод 2002: 10–11). Добри примери из нашег корпуса су: *Мајку вам јебем болесну, убијате лава, пуцате на њега пичке једне... и ви сте људи... сву би (sic!) вам фамилију побијо (sic!).... свим ловцима јебем све по списку (= усмерена псовка + агресивни предлог, индиректна претња + усмерена псовка) / ма нек цркну болесници од људи јебо им нас матер (= агресивна жеља, клетва + клетвена псовка) / Дабогда им долазио сваку ноћ у сан и јурио да их поједе! Пичке и нуле најобичније! (= клетва + усмерена псовка) или *Dreckiger Abschaum von Mensch* (sic!) 😡😡😡😡 *du sollst auf ewig leiden in der Hölle du Dreck...* 'Олошу прљави од човека (...) дабогда патيو довека у паклу [,] ђубре...' (усмерена псовка/грдња + клетва + усмерена псовка) / (...) *Ich hasse Euch von der Tiefe meines Herzens und wünsche Euch nur noch schlechtes* (sic!). *Ihr seid für mich Mörder der aller schlimmsten Sorte. Ich spuck auf Euch* '(...) Мрзим вас из дна душе и желим вам само све лоше. За мене сте убице најгоре врсте. Пу [дословно: пљујем на вас]!' (експресивни коментар + клетва, агресивна жеља + усмерена псовка, грдња + усмерена псовка, грдња).*

У већ поменутом примеру *Храброооооо, фуј* присутан је још један феномен који у свакодневној комуникацији неретко припада сфери вербално-агресивног понашања – иронија. Иронизирање, сарказам, задиривање и исмевање уопште, припадају управо оним облицима агресивне употребе језика које се према Кинеру остварују средствима разговорног језика, тј. неспецифичном лексиком (Кинер 1983: 67–107). Ови феномени се на нивоу говорних чинова јављају махом у облику асертива, као у примерима: (...) *Свака част још комарце да побијеш и врх си. / Мора да је Американац.. хахаха. / Болесник у белом мантилу, сигурно има и он око себе неке старлете из неког тамо ријалитија! / Ловци, ни*кице... ако вам је до стрељање (sic!), идите у рат... ал прпа а... у рату и она друга страна има пушке.... еее моје ни*кице* 😏. Ипак, може се

²² *Фуј* као израз гађења којим се може изразити негативна оцена не само нечијег поступка, већ и нечија личност или физички изглед према нашем мишљењу носи јасан вербално-агресивни потенцијал, тј. његова употреба често има за резултат увређеност адресата, те га региструјемо у корпусу.

очекивати да би детаљнија истраживања већег броја разноврсних корпуса указала и на другачије реализације (нпр. иронична питања, уп. *ал прпа а...*). Иако не представља учестали тип вербалне агресије у нашем материјалу, исмевање/изругивање региструје се и у немачком корпусу: *Dieser Hurrensohn (sic!) hat bestimmt zu hause bei seiner Frau und co. Nix zu melden und denkt jetzt er ist mächtig weil er ein Tier hinterhältig tötet.* 'Овог курвиног сина код куће сигурно ни жена ни други не бендају па сада мисли да је моћан јер подмукло убија животињу.', те *Ich wette er hat n kleinen S****nz!(...)* 'Кладим се да има малу киту! (...)'.²³

3. ЗАКЉУЧАК

Анализа српског и немачког материјала показала је да се вербална агресија у коментарима на Фејсбуку испољава на врло сличан начин, како у присуности одређених типова агресивних говорних чинова, тако и из семантичко-лексичког угла када се посматрају теме око којих коментатори формирају своје исказе.

У нашем истраживању пошли смо од одређених говорних чинова које Оксана (Холод) Хаврилив (2002, 2009, 2017, 2018) назива агресивним говорним чиновима и који су у литератури релативно добро истражени, али и донекле лакше препознатљиви јер се учестало јављају при испољавању агресије језичким средствима у свакодневном животу (неусмерена и усмерена псовка, клетва/агресивна жеља, претња/агресивни предлог, агресивна/брутална наредба, а додали смо и експресивни коментар, тј. тематизацију ситуације и емоција). Списак агресивних говорних чинова не треба схватити као коначан списак свих могућих агресивних чинова. Вербална агресија, као посебан вид агресије, јавља се у читавој лепези облика, те би тој животној комплексности у лингвистичком смислу дакако одговарала једна знатно детаљнија класификација. Но, и у нашем корпусу су (упркос врло малом броју) регистровани такви (психолошко-)лингвистички феномени који се без сумње јављају при испољавању вербалне агресије (нпр. исмевање, изругивање или иронија). Овим појавама није једноставно прићи из угла теорије говорних чинова, јер их са једне стране не мора карактерисати посебна форма или специфична (опсцена или каква друга псовачка) лексика, а са друге стране оне могу бити каракте-

²³ Ове феномене није лако одредити на нивоу говорних чинова, међутим, такви покушаји постоје, те тако и Вагнер (2001) региструје у списку немачких илокутивних типова, поред нпр. усмереног псовања/грдње (нем. *Beschimpfung*) или клетве (нем. *Verfluchen*), и иронизирање (нем. *Ironisieren*) и изругивање (нем. *Verhöhn*). Корисност, а пре свега практичност оваквих врло детаљних класификација из угла контрастивних истраживања ваља још проверити.

ристика како појединачних чинова, односно исказа, тако и низа различитих исказа који чине поруку, односно текст говорника.

Како у српском, тако и у немачком материјалу успели смо да идентификујемо махом све типове исказа којима се бавила и Хаврилив. У вези са овим потребно је нагласити једну важну разлику између нашег и њеног истраживања, а која је последично водила и до проширивања дефиниција типова агресивних исказа – врсту корпуса. Док се Хаврилив бавила вербалном агресијом у директној комуникацији (на основу литерарног корпуса, те корпуса сачињеног на основу интервјуа), наш материјал чинили су коментари у којима се адресат поруке и адресат вербално-агресивног понашања често нису поклапали, што је неминовно водило до одређених структурних специфичности анализираних исказа (уп. нпр. уклапање усмерене псовке у склоп реченице). Иако је ово истраживање квалитативног карактера, местимично су дати коментари и у вези са фреквенцијом одређеног типа вербално-агресивних исказа. Тако смо, на пример, истакли да је у српском корпусу најфреквентнија усмерена псовка/грдња, док су се у немачким коментарима посебно учестало јављале индиректне претње у форми агресивног предлога. Према нашем мишљењу, било би погрешно ову разлику тумачити као разлику у преференцијама говорника српског, односно немачког језика при употреби вербално-агресивних чинова. Иако се културолошке разлике на овом пољу не могу искључити, у овом тренутку вероватнијим нам се чини да се корисници који у афекту реагују на неку објаву често несвесно прикључују типу порука и исказа који су већ објављени и на неки начин диктирају динамику комуникације и типове реакција. Да је велики број коментара написан у афекту, поред употребе интерпункцијских знакова (вишеструка употреба узвичника, употреба великих слова која у писаној комуникацији на интернету замењују викање), сведоче и бројне правописне и граматичке грешке у коментарима. Оне се, пре свега у контексту немачког језика, понекад могу повезати и са пореклом коментатора (које се у неким случајевима нпр. може претпоставити на основу имена корисника), тј. са тиме да највероватније није реч о изворним говорницима немачког језика, али због специфичности друштвене мреже Фејсбук – на шта смо већ скренули пажњу – прецизни закључци у овом погледу нису могући.

Из семантичко-лексичке перспективе такође се могу уочити сличности између српског и немачког корпуса. Оне су уочљиве нпр. у сфери лексике која се употребљава у оквиру усмереног псовања – на нивоу одређених семантичких поља, а понегде и на конкретном лексичком нивоу. Тако, на пример, у оба језика коментатори погрдне изразе црпе из инвентара назива животиња, али користе и атрибуте у вези са умним способностима или се осврћу на неку девијацију од друштвено пожељног која се повезује са псованом особом. Уколико бисмо овакве сличности одредили као сличности на микросемантичком нивоу, на макросемантичком нивоу могли бисмо издвојити неколико типичних тема

на које се коментатори надовезују, а посебно је то видљиво у сфери агресивних предлога. Поред тога што се посебно истиче принцип *Око за око, зуб за зуб*, који важи за универзално начело одмазде, може се утврдити да се коментатори на оба језика осврћу и на друге информације које се налазе у самом тексту повезане вести или пак у наслову вести, односно редакцијског коментара, па се информација у вези са професијом Палмера (стоматолог) јавља као полазна тачка у коментарима у којима се позива на бојкот његове ординације и сл.

ЛИТЕРАТУРА

- Алановић 2013:** М. Алановић, Модерна клетва: између наследства и новаторства, у: М. Alanović i dr. (ur.), *Zbornik u čast Veri Vasić: Leksika – gramatika – diskurs*, Novi Sad: Filozofski fakultet, 407–420.
- Бонаки 2017:** S. Bonacchi, Sprachliche Aggression beschreiben, verstehen und erklären, у: S. Bonnachi (ur.), *Verbale Aggression: Multidisziplinäre Zugänge zur verletzenden Macht der Sprache*, Berlin: de Gruyter, 3–31.
- Вагнер 2001:** K. R. Wagner, *Pragmatik der deutschen Sprache*, Frankfurt a.M.: Peter Lang.
- Вицановић 2017:** М. Вицановић, Функције опсцених речи и израза у српској култури, у: Ј. Марковић (ур.), *Опсцена лексика у српском језику*, Зборник радова са истоименог научног скупа, Ниш: Филозофски факултет, 173–206.
- Динић 2014:** В. Dinić, *Efekti dispozicionih i situacionih činilaca na agresivno ponašanje* (doktorska disertacija), Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Ермен 1996:** I. Ermen, *Fluch – Abwehr – Beschimpfung: Pragmatik der formelhaften verbalen Aggression im Serbokroatischen*, Bern: Peter Lang.
- Холод 2002:** О. Holod, Aggressive Sprechakte: „Fluch“, „Verwünschung“, „Drohung“ und „brutale Aufforderung“, *Grazer Linguistische Studien*, 57, Graz, 1–12.
- Хаврилив 2009:** О. Havryliv, *Verbale Aggression: Formen und Funktionen am Beispiel des Wienerischen*, Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Хаврилив 2017:** О. Havryliv, Verbale Aggression: das Spektrum der Funktionen, *Linguistik online*, 82, 3/17 <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/issue/view/710>, 27–47.
- Хаврилив 2018:** О. Havryliv, Skatologismen in aggressiven Sprechakten, *Zagreber germanistische Beiträge*, 27, Zagreb, 27–45.

- Кеђеш Секереш 2008:** E. Kegyesné Szekeres, Verbális agresszió és nemi sztereotípiák. u: Á. Zimányi (ur.), *Az agressziókutatás interdiszciplináris keretben*, Eger: EKF Líceum Kiadó, 61–90.
- Кинер 1983:** F. Kiener, *Das Wort als Waffe: Zur Psychologie der verbalen Aggression*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Мразовић/Букадиновић 2009:** P. Mrazović, Z. Vukadinović, *Gramatika srpskog jezika za strance*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Перић 2018:** B. Perić, Bedeutsame Defäkation, unbedeutende Kopulation: Semantische und pragmatische Unterschiede zwischen südslawischen und deutschen Maledikta, *Zagreber germanistische Beiträge*, 27, Zagreb, 79–101.
- Петровић 1997:** Т. Петровић, Природа клетве и њене комуникацијске функције у српском језику, *Српски језик*, II, 87–95.
- Поповић 2005:** Љ. Поповић, Комуникативне функције просте реченице, у: М. Ивић (ур.), *Синтакса савременога српског језика: проста реченица*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Нови Сад: Матица српска, 983–1059.
- Савић/Митро 1998:** S. Savić, V. Mitro, *Psovke!!!*, Novi Sad: Futura publikacije.
- Топчевска 2017:** U. Topczewska, Was sind aggressive Sprechakte? Zu Theorie und Methodologie von pragmalinguistischen Untersuchungen zur verbalen Aggression, u: S. Bonacchi (ur.), *Verbale Aggression: Multidisziplinäre Zugänge zur verletzenden Macht der Sprache*, Berlin: de Gruyter, 35–50.

Извори са интернета

<https://www.facebook.com/Blic.rs>

<https://www.facebook.com/bild>

GERECHTIGKEIT FÜR CECIL – ÜBER DIE FORMEN DER VERBALEN AGGRESSION IM INTERNET

Zusammenfassung

In dem vorliegenden Beitrag wird verbale Aggression in serbischen und deutschen Leserkommentaren im sozialen Netzwerk Facebook analysiert. Das Korpus besteht aus Reaktionen der LeserInnen bezogen auf je zwei Posts der Tabloids *Blic* und *Bild*, die die Ermordung des weltbekannten Löwen Cecil 2015 thematisieren. Neben den lexisch-semantischen Charakteristiken der verbalaggressiven Äußerungen wurden besonders die sog. aggressiven Sprechakte *Schimpfen*, *Beschimpfung*, *Verwünschung*, *Drohung*, *brutale/aggressive Aufforderung* und *Emotions- und Situationsthematisierungen* analysiert. Die Untersuchung hat ergeben, dass verbale Aggression in beiden Sprachen auf ähnliche Weise realisiert/artikuliert wird.

Schlüsselwörter: verbale Aggression, aggressive Sprechakte, Kommunikation im Internet/auf Facebook

*Katalin Đ. Ozer
Gordana M. Ristić*